

וישלח

ה' תשע"ב

כתובת:

oraysa@walla.co.il

אורח ויהי

לע"נ האה"ח צפורה הדסה ב"ר אברהם ברוך ת.ג.צ.ב.ה.

==|| ויאבק איש עמו ||==

לב, כה) ויִתֵּר יַעֲקֹב לְבָדוֹ וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר: (כו) וַיֵּרָא כִּי לֹא יָכַל לוֹ וַיִּגַע בְּכַף יָרְכּוֹ וַתִּקַּע בּוֹ יָרֵךְ יַעֲקֹב בְּהֶאָבֵקוֹ עִמּוֹ: (כז) וַיֹּאמֶר שְׁלַחֲנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁלַּחְךָ כִּי אִם בְּרַכְתָּנִי: (כח) וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַה שָּׂמְךָ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב: (כט) וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר עוֹד שָׂמְךָ כִּי אִם יִשְׂרָאֵל כִּי שָׁרִיתָ עִם אֱלֹהִים וְעַם אַנְשִׁים וַתּוֹכַל: (ל) וַיִּשְׁאַל יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הַגִּידָה נָא שָׂמְךָ וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶה תִּשְׁאַל לְשִׁמִּי וַיְבַרְךָ אֲתוֹ שֵׁם: (לא) וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם הַמָּקוֹם פְּנִיאֵל כִּי רָאִיתִי אֱלֹהִים פָּנִים אֶל פָּנִים וַתִּנָּצַל נַפְשִׁי: (לב) וַיִּזְרַח לוֹ הַשָּׁמֶשׁ בְּאֶשֶׁר עָבַר אֶת פְּנוּאֵל וְהוּא צֹלַע עַל יָרְכּוֹ: (לג) עַל בֶּן לֹא יֵאָכְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנָּשָׂה אֲשֶׁר עַל בֶּרֶךְ הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נָגַע בְּכַף יָרֵךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנָּשָׂה:

שאלות:

השאלות פשוטות הם. א. מי היה האיש שנאבק עמו? ב. מדוע נאבק עמו? ג. מדוע לא יכל לו, ולשם מה נגע בכף ירכו? ד. לאיזה צורך ביקש יעקב שיברכו? ה. מה היתה המטרה בשאלת השמות ושינוי שמו של יעקב? ו. מדוע לא רצה המלאך להודיעו שמו? ז. מה היה ענין קריאת שם המקום וטעם השם? ח. מדוע לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה?

ביאורים

א. מי היה האיש שנאבק עמו?

בגמ' חולין (פט:ז-צ). נחלקו התנאים האם גיד הנשה הוא רק הימיני או של שני הרגלים, וביארר האמוראים כמה טעמים לרבי יהודה שרק הימיני נאסר. " רבי שמואל בר נחמני אמר, כעובד כוכבים נדמה לו, דאמר מר ישראל שנטפל לו עובד כוכבים בדרך - טופלו לימינו. רב שמואל בר אחא קמיה דרב פפא משמיה דרבא בר עולא אמר, כת"ח נדמה לו, דאמר מר המהלך לימין רבו - הרי זה בור". אבל רבנן ס"ל "מאחוריה אתא, ונשייה בתרוייהו". עכ"פ חזינן שחד אמר שכגוי נדמה לו וחד אמר שכתלמיד חכם נדמה לו, (ולכאוי לשיטת חכמים לא הוברר לן כיצד נדמה לו).

עוד מצאנו במדרש (ב"ר עז,ב) "ר' חוניא אמר, נדמה לו בדמות רועה, לזה צאן ולזה צאן, לזה גמלים ולזה גמלים, אמר לו העבר את שלך ואחר כך אני מעביר את שלי, העביר יעקב אבינו שלו, אמר נחזור ונחמי דילמא אנשינן כלום, מן דחזר ויאבק איש עמו. ורבנן אמרי, לארכילסטיס (נ- שר ליסטיס¹) נדמה לו, לזה צאן ולזה צאן, לזה גמלים ולזה גמלים, אמר לו העבר את שלי ואני אעביר את שלך, העביר המלאך את של אבינו יעקב כהרף עין, והיה אבינו יעקב מעביר וחוזר ומשכת, מעביר וחוזר ומשכת, כל הלילה, א"ל פרקמוס (נ"א פרמקוס) (מכשף²). א"ר פנחס, באותה שעה נטל אבינו יעקב פוקרין (פירש"י: בגד אחד דק) ונתן לו בתוך צוארו (שם: ונתן למלאך על צוארו), א"ל פרקמוס [לית חרשין (נ- כשפים) מצליחין בלילה³]."

הדברים נראים כמדרשי פליאה, שלאיזה ענין צריכים אנו לדעת איך היה נדמה לו, האם כגוי או כרועה, כת"ח או כלסטיס. יותר מכך קשה, שלכאוי אין שום רמז במקרא לכל הענינים האלה, שלא נזכר כלל דמיונו ומה אמר לו ומה ענה לו.

א. רובא דעלמא נקטי, ששרו של עשו היה, וכדאיתא במדרש (ב"ר עז,ג) "ר' חמא בר"ח אמר, שרו של עשו היה, הוא דהוה אמר ליה כי ע"כ ראיתי פניך כראות פני אלהים ותרצני". ובלשון אחר קצת (שהש"ר ג,ג) "ובאיזה צד נדמה לו, ר' חמאי בר' חנינא אמר לשרו של עשו הרשע נדמה לו, הה"ד כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים, אמר ליה אפך דמיין לשרך. משל למלך שהיה לו ארי אימירון וכלב אגריון, מה עשה המלך, זיווג את הארי והיה מלבבו כנגד בנו, והיה אומר שאם יבא הכלב להזדווג לבני, יאמר בני לארי יכלתי ולכלב איני יכול, כך בשעה שאומות העולם באים להזדווג לישראל, הקדוש ברוך הוא אומר להם, שר שלכם לא יכול לעמוד באביהם ואתם יכולין להם". כיו"ב איתא גם בזה"ק בכמה מקומות (לה: קמו. קמו: ועוד) שהיה זה סמא"ל שרו של עשו, וכח הרע שבבריאה.

¹ בערוך (ערך ארך) שזהו שר של ליסטיס. [כי ארכי הוא לשון מלכות, כמו אברך, או ריכא ובר ריכא].
² ובערוך (ערך פרמקוס) ביאר שהיינו מכשף, וציין שלזה הכונה כאן. וז"ל שם "בב"ר פרשה ע"ט אמר ליה פרמקוס פרמקוס לית חרשין מגלחין בליליא. פי' מכשף בלשון רומי פרמקוס". הרי שגם הוסיף תיבות בגירסת המדרש.
³ גי' רש"י והערוך במדרש.

ב. אבל הנה במדרש (תנחומא בובר וישלח ז⁴) מצאנו שיטה אחרת בענין. "וכיון שראה הקדוש ברוך הוא שהוא מתיירא, שלח לו מיכאל לעשות עמו מריבה, מה עשה לו המלאך, נדמה לו בדמות רועה, שנאמר ויאבק איש עמו וגו', וירא כי לא יכול לו וגו', ויאמר שלחני וגו'".⁵

ובפרקי דר"א (לז) "מה עשה הב"ה, שלח לו מלאך להושיעו, להצילו מיד עשו, ונראה לו כאיש שנאמר ויאבק איש עמו עד עלות השחר, וכיון שעלה עמוד השחר וכו'. ועוד אמר לו, שלחני; אמר לו איני משלחך עד שתברכני, הדא הוא דכתיב ויברך אותו שם. ועוד אמר לו, איני משלחך עד שתאמר לי מה שמך, וקרא את שמו ישראל כשמו, שנקרא שמו ישראל". הרי שהמלאך שנאבק עמו היה שמו ישראל, וידוע שמיכאל שר ישראל (ע' דניאל י, כא "מיכאל שרכס"), ולכאוי' הה"ד הנזכרים במדרש תנחומא הנ"ל, שמיכאל נאבק עמו.

גם בתרגום יונתן משמע שמיכאל היה האיש שנאבק עמו, ויבואו דבריו להלן בס"ד.

ג. יש שיטה שלישית בזה"ק (ח"ב מא:): שהאיש כאן הוא גבריאל, (ובכמה מקומות אמרו בזה"ק בנאמר איש בסתם שזהו גבריאל, כמו וימצאו איש דיוסף, או וילך איש מבית לוי, ועוד מקומות), וז"ל הזה"ק: "וקדם דייתי בר נש בהאי עלמא ויפוק מרחם אמיה, ויאבק איש עמו, דא גבריאל, בההוא אבק דעפר, דאתמר (בראשית ב, ז) וייצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה, ואוליף ליה שבעים לשון, ובגין דא וייצר, חד יצר הטוב דאוליף ליה שבעים לשון, וחד יצר הרע דאביק עמיה, דאתמר כי נגע בכף ירך יעקב בגיד הנשה, ואשכח מניה שבעין לשון דאוליף ליה יצר הטוב".

ד. במדרש (ב"ר עח, א) "ר' חלבו בשם ר' שמואל בר נחמן אמר, לעולם אין כת של מעלה מקלסת ושונה, אלא בכל יום בורא הקדוש ברוך הוא כת של מלאכים חדשה והן אומרים שירה חדשה לפניו והולכין להם. א"ר ברכיה, השבתי את ר' חלבו, והא כתיב ויאמר שלחני כי עלה השחר והגיע זמני לומר שירה, אמר לי חנוקא סברת למחנקני, אמרית מה הוא דין דכתיב ויאמר שלחני כי עלה השחר, אמר לי זה מיכאל וגבריאל שהן שרים של מעלה, דכולא מתחלפין ואינון לא מתחלפין". בפשטות הכונה, שענה לו, שהמלאך הלזה היה מסוג המלאכים של מיכאל וגבריאל שאינם מתחלפים, ואפשר שהיה שרו של עשו. אבל יש מקום לומר שאכן מבאר שהיה זה אחד משני שרים אלה, או מיכאל או גבריאל, שהם אינם מתחלפים. או שיש כאן שיטה רביעית, שגם מיכאל וגם גבריאל היו כאן, אחד נאבק עמו ואחד נקע כף ירכו, למרות שזה דחוק ותמוה להסביר כך.

והשתא דאתינא להכא, יש מקום לומר, שכמו שראינו שהמ"ד שס"ל שמיכאל היה, מבאר שבדמות רועה נדמה לו, הנה גם שאר השיטות בתז"ל סובבים נקודה זו, ש"הנדמה לו" תלוי במהותו של האיש הלזה.

שיטת האומרים שהיה שרו של עשו, הנה ס"ל שנדמה ככח הרע שבבריא, ולכאוי' זהו שיטת המ"ד שנדמה לו כארכילסטוס, כי זהו מהותו של עשו, שהוא שולל ושוודד נפשות, (וכל קיום הרע שבבריא משום שיונקים מכח הקדושה הנופל בידם, וכידוע). אולם שיטת האומרים שמיכאל

⁴ והרוקח מביא מדרש זה בשם "מדרש אבכיר".

⁵ ועיין רוקח (וילקוט ראובני), ש"ויאבק" בגימטריא "זהו מיכאל".

היה, הנה ס"ל שנדמה לו כדמות רועה, אולי על שם הנאמר (תהלים פב) ר'עה יִשְׂרָאֵל הַאֲזִינָה נְהַג כְּצֹאן יוֹסֵף יֵשֵׁב הַכְּרֹבִים הוֹפִיעָה, או על שם (בראשית מט,כד) וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קִשְׁתּוֹ וַיִּפְּזוּ זְרָעֵי נְדָיו מִיַּדִּי אֲבִיר יַעֲקֹב מִשֵּׁם ר'עה אֲבֹן יִשְׂרָאֵל, שמצאנו לשון רעיה על שם ישראל⁶. לכאור' זהו המ"ד בגמ' שכתלמיד חכם נדמה לו, עפ"י הידוע בהבדל השמות יעקב וישראל, שיעקב מורה על המון העם, ואילו ישראל מורה על התלמידי חכמים ועל המעולים שבעם, ומאחר שמיכאל הוא המלאך ששמו ישראל, והוא שר ישראל, ממילא כתלמיד חכם נדמה לו, כי הוא השר בעת שהעם בדרגת ישראל, ועל החלק שבעם ששמו ישראל⁷. ועיין להלן במובא מהרוקח שנתבע יעקב על שיצא יחידי בלילה, וזוהי טענה רק על ת"ח, ולכן כת"ח נדמה לו שבא לתבוע ממנו על שלא נהג כת"ח. ובמשיבת נפש (בראשית פרק כז,ג) כתב להדיא שבביאת המלאכים לאברהם, שבאו בצורה אנושית, בא מיכאל בצורת תלמיד חכם, עי"ש.

אולם המ"ד שס"ל שכנכרי נראה לו, אפשר שסבר כמ"ד ששרו של עשו היה, וסתם גוי מציין כח הרע שבבריאה. או שסבר שהוא גבריאל, כי איתא בסודי רזיא (אות ס') שגבריאל ממונה על כל שרי האומות, ואם כן נדמה לו כפי כח האומות, ויבואר עוד להלן בס"ד.

גם יבואר בס"ד מדוע נדמה לו כך.

ב. מדוע נאבק עמו?

הנה למ"ד שהיה שרו של עשו, הדברים פשוטים מדוע נאבק עמו, הלא הלכה בידוע שעשו שונא ליעקב, ועתה בזמן שעשו מגיע להלחם ביעקב, בא שרו של עשו להאבק עמו. טעם שליחת שרו של עשו להלחם עמו היא בכדי שיעקב ינצחנו, וכשנצח את שרו ממילא ינצח גם אותו, והדברים פשוטים וכתובים על ספרי רבותינו. [לפי"ז נוכל לבאר דברי הגמ' שמכאן שאסור לת"ח לצאת יחידי בלילה, היינו משום שפוגעים בו מזיקים, כמו שפגע ביעקב שר המזיקים, הר שער שיערים ירקדו שם].

אולם למ"ד שהיה זה מיכאל או גבריאל, צ"ב מדוע בא האיש להאבק עמו, אדרבה מיכאל שר ישראל והיה לו לבוא ולסייע ליעקב ולא להאבק עמו, כיו"ב חזינן לגבי גבריאל שהוא מהשרים הממונים על הטוב, ומדוע בא להלחם ביעקב.

ומצאנו בדבריהם כמה נקודות הבנה בענין, ונראה שמדברי כולם יתבאר ויתברר הענין על נכון.

⁶ אינני יודע עדיין עמקם של דברים, אבל עיין בזה"ק ח"א קמו: שאבן ישראל דא כנסת ישראל, והיא האבן שנתן יעקב מצבה, ועיין להלן, שלמ"ד שמיכאל היה, הנה נתבע יעקב על שלא קיים נדרו במצבה זו, ואפשר שלכן נדמה לו כרועה, לומר לו שאינו נוהג כרועה אבן ישראל, ויל"ע.

⁷ וז"ש בזה"ק ונגפו אשה הרה דא כנסת ישראל וכו', כי בזמן הגלות שאינם בדרגת ישראל ממילא שני המלאכים מסכימים על גלותם ושפלותם ודוק.

א. בפרקי דר"א כתב "כאשר ינוס איש מפני הארי ופגעו הדוב ובא אל הבית וסמך ידו אל הקיר ונשכו נחש, הארי זה לבן שרדף אחריו כאריה לחטוף את נפשו, והדוב זה עשו שעמד לו על דרך כדוב להמית האם על הבנים, וארי יש בו בושת פנים והדוב אין בו בושת פנים. עמד יעקב והיה מתפלל לפני הב"ה ואמר, רבון כל העולמים לא כך אמרת לי שוב אל ארץ אבותיך ואל ארץ מולדתך ואהיה עמך, והלא עשו הרשע בא להרגני, ואינו מתיירא ממך ואני מתיירא ממנו. מכאן אמרו אל תתיירא מפני איש שוטר ומושל אלא מפני איש שאין בו יראת שמים. ועמד לו על הדרך כדוב שכול להמית אם על הבנים, מה עשה הב"ה, שלח לו מלאך להושיעו להצילו מיד עשו". מבואר שתפקיד האיש היה להצילו מיד עשו, אלא שלא נתבאר כיצד הצילו ומדוע ועל מה נאבק עמו.

ב. במדרש תנחומא הנ"ל איתא, "ויותר יעקב לבדו, מה כתיב למעלה מן הענין ויירא יעקב מאד וגו', כיון שראה הקדוש ברוך הוא היאך היה יעקב מיצר, אמר ר' ברכיה שלח ארבע כתות של מלאכים לעשות מלחמה עם עשו כל הלילה, באתה כת ראשונה אמר להם למי אתם, אמרו לו בניו של יצחק אנו, והיו מפגישים אותנו, אמר להם מבני בניו של אברהם אנו, התחילו מפגישים אותנו, כיון שאמרו אחיו של יעקב אנו, התחילו מניחין לאותן בשביל כבודו של יעקב נניח אתכם, הוי ויותר יעקב לבדו. ולא היה יעקב יודע כמה נסים הקדוש ברוך הוא עשה עמו, לא עשה אלא כיון שבא בבקר, אמר לו עשו אחיו, מי לך כל המחנה הזה אשר פגשתי (בראשית לג, ח), אשר ראיתי אין כתיב כאן, אלא אשר פגשתי, ויעקב לא היה יודע ששלח לו הקדוש ברוך הוא מלאכים, אלא היה סבור שהוא עסוק באותו המנחה ששלח לו, לכך אמר לו למצא חן בעיני אדני (שם), וכיון שראה הקדוש ברוך הוא שהוא מתיירא, שלח לו מיכאל לעשות עמו מריבה, מה עשה לו המלאך, נדמה לו בדמות רועה, שנאמר ויאבק איש עמו וגו', וירא כי לא יכול לו וגו', ויאמר שלחני וגו' (בראשית לב, כה-כז)". גם כאן שמענו שנאבק עמו משום שנתירא יעקב, ורצו משמים להוציאו מפחדו.

ג. בתרגום יונתן כתב "ואשתאר יעקב בלחודו מעיברא ליובקא, ואתבחש מלאכא עמיה כדמות גבר, ואמר הלא אמרת לעשרא כל דילך, והא אית לך תריסר בנין וברתא חדא ולא עשרתינון, מן יד אפרש ארבע בוכרין לארבע אימהתא, ואשתיירו תמניא, ותנא לממני משמעון וסליק לוי במעשרא. עני מיכאל ואמר, רבוניה דעלמא דין הוא עדבך, ועל עיסק פתגמיא האילין אשתהי מן האל לנחלא עד מיסק עמוד קריצתא". [תרגום ללשה"ק: ויותר יעקב לבדו מעבר ליבוק, ויתאבק מלאך עמו בדמות אדם, ואמר, הרי אמרת שתעשר כל אשר לך, והרי יש לך עשר בנים ובת אחת ולא עשרתם, מיד הפריש ארבע בכורים לארבע אמהות, ונשאר שמונה, ושנה למנות משמעון וסיים בלוי למעשר⁸. ענה מיכאל ואמר רבונו של עולם, זהו גורלך; ועל עסק הדברים האלה השתהה מעבר לנהר עד בא עמוד השחר].

והרוקח כתב (סודי רזיא אות פ, וכע"ז בפרשת וישלח) בזה"ל "ובאבכיר משמע מיכאל היה, לפי שהלך לבדו ותלמיד חכם לא יצא יחידי בלילה, לכך הזיקו. ועוד לפי שנתירא והיה עמו מלאכים. ונגע לו בכף ירכו, לפי שנשא שתי אחיות, ונפלה ירכה, אך עדיין לא ניתנה התורה על כן ויזרח לו השמש, כן ראיתי במדרש אגדה דתנחומא".

⁸ החשבון הוא, שסיים למנות כל השמונה והתחיל שוב, והיה שמעון תשיעי ולוי עשירי. אלא שצ"ב מאחר שאין כאן עשר בנים שאינם קדושים מדוע חל עליו חובת מעשר, ואם חלה חובת מעשר גם על הבכורים הנה יהיה יוסף הקדוש. עוד תמוה בחשבון המעשר שהמלאך אמר לו שגם הבת בכלל המעשר, ומדוע בפועל הפריש יעקב רק מהזכרים. ועיין להלן בענין.

נראה שכך ביאור הענין, שיעקב נתיירא, והטעם שנתיירא היה משום שלא קיים נדרו, ועל זה בא המלאך לריב עמו, ואפשר שכל ענין ההתאבקות אין פירושו כאדם החובק את חברו, אלא שנאבק עמו בדיבורים, שהיה ויכוח ביניהם. זהו המבואר בתרגום יונתן, שמשום שלא קיים נדרו לכן היה מקום לפגם, ומשום כך חשש יעקב ונתיירא, ולאחר שלא יכל לו, היינו שקיים יעקב הנדר והפריש מעשר מכל, הנה נתברר שיעקב איש תם בכל הענינים, ואין בו מקום פגם ועוון כלל, אולם מכל מקום מצא בו המלאך עוון במה שנשא ב' אחיות, וזהו גיד הנשה (שהוא גיד הזרע, כמבואר בראשונים), ולכן צלע על ירכו, כי אכן רחל מתה עבור כך, וכדברי הרמב"ן שמשום שבה לא"י לכן נתחדש איסור ב' אחיות, (ועיין תוספות השלם, שכתב שלכן לא הוליד עוד, כי נגע המלאך בגיד הנשה, ואפשר שמשום שהיו אחיות לכן לא הוליד עוד, ויל"ע). עוד נוסף תועלת בענין זה, שמאחר שראה יעקב שהוא שר עם מלאכים, (הושע יב, ה) וַיִּשָׁרְ אֶל מְלָאכֵי נִיכָל, ממילא לא יירא מעשו וכל המונו, ואדרבה יידע שגדול כחו מעל כל הכחות שבעולם, מטעם זה נקרא שמו ישראל, וכמו שאמרו חז"ל על (בראשית לג, כ) וַיִּצָב שָׁם מִזֶּבֶחַ וַיִּקְרָא לוֹ אֶל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, שיעקב נקרא 'א-ל', וזהו ישראל. מעתה לא יירא יעקב כלל?⁹

אולם נראה, להרחיב הדיבור בענין, ולבאר עוד. הנה מבואר בקדמונים, ששם ישראל מורה על שעם ישראל בגדולה וכבוד, וכל עת שהיה יעקב בא"י נקרא שמו ישראל, זולת כשהענין נוגע לגלות או למצב שפל, אז נקרא שמו יעקב. בשם יעקב היה ענינו 'עוקב' ו'עקב', שהיה אוהו בעקב עשו ועוקבו ומרמהו להוציא בלעו מפיו, אולם בשם ישראל הנה הוא שורר ומושל ובגדולתו ותפארתו, וכך גם היה ענין העם, כשנקראו בשם יעקב מורה על שפלות מצבם ובשם ישראל מורה על גדולת מעמדם (ועיין חידושי לפרשת ויגש תשי"ע).

כאן בבוא יעקב אל ארץ ישראל, כאן נתחדש תואר ושם ישראל, על מנת לזכות בשם זה ובענין זה, היו צריכים לבדוק האם יעקב ראוי להתעלות למדרגה זו, וסימן לבנים האיך יזכו הם לדרגה ומעלה זו. בסיום הענין זכה יעקב לשם המלאך שנצחו, ולכן נקרא ישראל כשמו, כי השיג דרגתו ומעלתו, ומעתה היה המלאך של יעקב.

עוד נקדים, ההבדלים שבין מיכאל לגבריאל, יראתי שיח לדבר בענינים גבוהים כאלה, אולם אביא מדברי קדשם של רבותינו, ועל פיהם ננסה להשכיל בענין.

בסודי רזיא (אות ס, ג): "מיכאל הוא כהן גדול של מעלה, וגבריאל הוא סופר של מעלה, ולפי שמכא"ל לימין הכבוד והוא שרף ויועץ הנכבד הוא מלאך רחמים, והוא על רוח מערב ששכינה במערב, וגבריאל לפני הכבוד והוא דין, לפניו ילך דבר (חבקוק ג), והוא נכבד והוא על רוח מזרח, ובכל מקום האמור בהלכה חבטן קרקע, היה גבריאל, כי הוא דין".

⁹ אפשר שמטעם זה שינה יעקב, ולא חצה את העם לב' מחנות, אלא אדרבה ניגש הוא וילדיו לקראת עשו, כי נתברר לו שגדול כחו מעל עשו וכל השרים.

עוד שם (ח): "והנה בעת אשר היו בני עמינו שרים, והיה השם עמהם, היה גדלו ותפארתו (ו) של מיכאל רב, שהרי כתיב (שמות כ"ג) הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך, זה מיכאל", ועיי"ש שביאר מדוע מיכאל שר ישראל.

עוד שם (ז): "ומתחלה הפיל הקב"ה גורלות על ע' שרי מעלה לידע מי יפול לו עם ועם כי ע' אומות הם, ונפל חבלו של מיכאל על ישראל, והפיל גורלו למי יבוא הקב"ה ונפל חבלו על יעקב זהו יעקב חבל נחלתו (דברים לב), חבלים נפלו לי בנעימים (תהלים טז), ולפי שיעקב כהן כך שרו מיכאל לבוש בגדי כהונה. מה יעקב ניתן לו נחלה בלי מצרים שנא' (בראשית כח) ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה, כן שרו פורח בפעם אחת מסוף העולם ועד סופו, כדאמר' בפ"ק דברכות (ד): כתיב הכא והנה מיכאל אחד מן השרים (דניאל ז), וכתוב התם (ישעי' ו) ויעף אלי אחד מן השרפים, בעפיפה אחת".

עוד שם (יא): "ונקרא שר, כמ"ש (דניאל יב) ובעת ההיא יעמוד מיכאל השר הגדול, על שם יעקב כי שרית עם אלקים (בראשית לב), מיכאל השר בגמט' זהו מיכאל כהן גדול מליץ יעקב. וכן גבריאל ממונה על ישראל, ואין איש מתחזק עמי (דניאל ז), גבריאל ישראל הרי יראל בזה ובזה, הפוך (ב"ש) ב' בשי"ן - הרי ישראל, ונשאר ג' של גבריאל כנגד יעקב-ישראל-ישורון הרי ג', וכן כהנים לויים ישראלים ג'. גבריאל בא"ת ב"ש רשי"ג מת"ד, לפי שישראל בגלות כביכול ר"ש, ולעתיד גם תך לשון איש תככים (משלי כט), כלומר שיבא תוך תוך".

ובתרגום יונתן עה"פ (דברים לב,ט) כִּי חֶלֶק יִקְנֶק עֲמוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ: "וכיון דנפל עמא קדישא בפיצתא דמארי עלמא, פתח מיכאל פומיה ואמר ארום חולק טב דשום מימרא דיי עמיה, פתח גבריאל פומיה בתושבחה ואמר דבית יעקב עדב אחסנתיה". ויבואר עפ"י הסודי רזיא המובא לעיל, שמכאל הוא שר ישראל וגבריאל שר האומות, לכן אמר מיכאל על חלק ה' עמו ואילו גבריאל מציין את החלק של יעקב, שהוא מצד הגלות ושפלות המדרגה, ואמר שיעקב חבל נחלתו.

כיו"ב תראה שם בסודי רזיא, שבזמן הגלות אין מיכאל מקריב קרבנות במקדש למעלה, ומאידך גבריאל נשלח ליחזקאל ודניאל שהיו נביאים בזמן גלות בבל. לכאוי משום כך איתא בחז"ל שגבריאל מלמד ע' לשון (ע' בזוהר המובא למעלה, ועוד רבים, וכן לגבי יוסף איתא שבא גבריאל ולימדו ע' לשון, כי הוא הממונה על האומות), ובעת שנגזר שירד יוסף מצרימה מצאו איש תועה בשדה והיה זה גבריאל האיש, כי על ידו ירדו לאומות¹⁰.

ועיין בדברי רבי צדוק הכהן לפרשת ויגש (עה"פ ויגש אליו יהודה - ג) שעולה מדבריו, שכמו שבשמים מיכאל שר החסדים וממונה על המים, ומאידך גבריאל הממונה על הגבורות ועל האש, כך גם בישראל יהודה הוא מצד מיכאל ויוסף מצד גבריאל, זה עובד את אלקיו מצד היראה הפחד והגבורה ויראת החטא, וזה מדרגת יוסף, ומאידך מדרגת דוד כנגד המים ומידת אהבת ה', ותיקן דרך תשובה ליחידים, כי אי אפשר להם לעמוד ביראת החטא כל ימיהם, עיי"ש. [וגם עולה מדבריו

¹⁰ ועיין ת"י תהלים קלז, ח שגבריאל אומר לבבלים אשרי שישלם לך את גמולך, ועיין גם לגבי והמן נופל על המטה שת"י שהיה זה גבריאל שדחפו, אבל בעת מיתת התך איתא שם שבאו מיכאל וגבריאל להודיע את מרדכי ואסתר. משמע לי שגבריאל מציין את מצב הגלות והוא בעת שישראל בעמים, ואילו מיכאל מציין את מצבם בשם ישראל, וכאן שהיה צורך לנס בא גם מיכאל, ועדיין צ"ע וביאור רב.

שיהודה הוא כנגד דרגת ישראל, ולכן דוד מושל בעמים, אבל יוסף כנגד יעקב, ואכן ירד לגלות קודם לכולם, וגבריאלי לימדו ע' לשון, כי היה בחינת יעקב שהוא זמן הגלות).

עוד יוקדם, שיעם ישראלי לא היה במציאות עד שבא יעקב ובניו לא"י, כי הקמת העם היא רק בא"י, ועתה שבאו הוא ובניו לא"י נתחדש המציאות והענין של 'עם' ישראל.

מעשה נבוא בס"ד לביאור הענין. הנה למ"ד מיכאל היה, הרי מיכאל הוא הכהן הגדול במקדש של מעלה, וקודם בא יעקב לא"י לא היה תביעה כלפיו, אולם בבא יעקב לא"י נתעוררה התביעה מצד המקדש של מטה, הלא יעקב נדר נדר על המצבה שהקים שזהו 'בית אלקים' של מטה, ונדר שכל אשר יתן לו עשר יעשרנו. שזה כולל גם עישור הצאן והממון להקריבם ע"ג המזבח, וגם עישור הבנים שיהיה בן שתפקידו לעבוד את ה', להיות משרת לקל עליון. מטעם זה בא המלאך בתביעה, שלא יתכן שכעת יהיה עם ישראל בלא קיום צורת העם הראויה. לדברי המדרש אבכיר היה התביעה העיקרית על חסרון עישור הצאן, מטעם זה כרועה נדמה לו, שהרי כל צאנו מעשה נסים המה, ואיך לא קיים נדרו לעשרם. ובת"י ביאר שעיקר התביעה היה מדוע לא עישר את בניו, שלא העמיד כהן למטה כנגד כהן של מעלה, ולכן אין קיום לשר ההוא. מה עשה יעקב, עישר את כל צאנו ואת בניו, והעמיד את לוי לשרת לה', ובזה 'לא יוכל לוי', כי אדרבה יעקב מושל על השר שלו, ודלא כשאר האומות שהם תחת שלטון השר, הנה שרו של ישראל נוצר ומתקיים על ידי מעשיהם. זהו שאמרו שכרועה נדמה לו, שהיה טענה על ענין הצאן, או כת"ח נדמה לו שהיה טענה על חסרון העמדת בן שכל כולו תורה ועבודה, וכנאמר על ענין שבט לוי (דברים לג, י) יִרְוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרַתְךָ לְיִשְׂרָאֵל יְשִׁימוּ קְטוֹרֶה בְּאַפֶּךָ וְכִלִּיל עַל מִזְבְּחֶךָ: שמורה על כל התפקידים, גם ענין הוראת המשפט והתורה, וגם עבודת המקדש.

ולמ"ד ששרו של עשו היה, נדמה לו כארכילסטס, מפני שהיה טענה על יעקב שגנב את הבכורה והברכות, והיה טענה על יעקב שעקב ורימה את אחיו ואביו, ולבסוף הודה לו, ואז נעשה שמו ישראל להורות על שאין קיום הברכות ומעלת יעקב נובעת ממה שלקח מעשו, אלא הוא עומד בפני עצמו, שהרי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל, וכמו שביארתי בפרשת תולדות, שמאמר יעקב ויהי לי שור וחמור וכו' וכי יש לי כל, פירושו שאיני צריך לברכת יצחק אלא יש לי ברכה מצד עצמי, וכאן הודה לו המלאך על הברכות.

והנה למ"ד גבריאלי היה, יש מקום להסביר כך: א. למבואר ברוקח הנ"ל שגבריאלי שר האומות, הנה נתעורר הענין על ההבדלה שבין ישראל לעמים, כי כאן בבוא יעקב לארץ ישראל הוא ובניו, שנתחדש כאן מציאות של 'עם', ו'בני ישראל', ממילא נתעורר הענין מה ההבדל שבין ישראל לעמים, ועל ידי שישיר למלאך ויוכל לו, הנה נתבאר הענין היטב, כי כל העמים הם תחת שלטון השר שלהם, ולכן התיר להם הרמב"ן לעבוד לשרי עליון ואין זה ע"ז להם, משום שהם יונקים כחם מכח השר שלהם, אבל יעקב שהוא חבל נחלתו, הנה הענין בהיפך, שעם ישראל שולט על השרים וגדול כח הצדיקים ממלאכי השרת. הבדלה זו נתעוררה ונתחדשה כאן, שבבוא יעקב לא"י

שהיא הארץ שהיא תחת שלטון ה' כמ"ש עיני ה' אלקיך בה וכו', זה נובע ממה שהבדיל בין ישראל לעמים במהותם. ב. בזה"ק המובא למעלה מתבאר, שגבריאל הוא כנגד היצר הטוב, והוא נאבק בעפר שבאדם, ויאבק עמו מלשון אבק, כי האדם נברא עפר מן האדמה לעומת חלק אלוק ממעל, וגבריאל נאבק באבק ובעפר של האדם. כחו של יעקב הוא שהוא צדיק מושל ביראת אלקים, שכל גופו תחת שלטון היצר טוב, ואין בו מכח העפר שבאדם. זהו שביארו בזה"ק שבא גבריאל לבדוק האם יש ביעקב מכח העפר שבאדם, או ששלט לגמרי בגופו. כי גם זה ההבדל שבין ישראל לעמים, ומטעם זה במאכלות אסורות ובעריות נזכר ענין הקדושה שהבדילנו מן התועים, שאנו מתקדשים בקדושתו, כי גם הגוף הישראלי קדוש מכל העמים¹¹. גבריאל שר האומות בא לברר הענין, ובכך שלא יכל לו, נתבאר שאכן מדרגת ישראל למעלה מדרגת על העמים, ולכן בדין הוא שיזכו לארץ הקדושה ולמשול בעמים, וכמו שהיה בימי דוד ושלמה הצדיקים או בימות המשיח לעתיד לבוא. לכאוי זהו פשר המ"ד שכעכו"ם נדמה לו, שבא לטעון בשם העכו"ם מדוע זכה יעקב לחלקו, וירא כי לא יוכל לו, שאכן אין עפר ביעקב, וע"ע להלן בס"ד.

מעתה יובן היטב, ש'נדמה לו' פירושו שהראהו המלאך מה התביעה עליו, ומאחר שנחלקו מה היה מהותו של האיש, ומה בא להאבק עם יעקב, לכן ביארו כל אחד לפי דרכו כיצד נדמה לו.

ג. מדוע לא יכל לו, ולשם מה נגע בכף ירכו?

הנה מהמדרשים נוכל ללמוד, שאין פירוש ויאבק רק על ענין האבקות גוף בגוף, וכענין שנאמר בגמ' שהוא מלשון חיבוק וחיבור, אלא שנאבק היינו שהיה שם ויכוח דברים, או יגיעת הגוף.

ובב"ר הנ"ל "ר' חוניא אמר, נדמה לו בדמות רועה, לזה צאן ולזה צאן לזה גמלים ולזה גמלים, אמר לו העבר את שלך ואחר כך אני מעביר את שלי, העביר יעקב אבינו שלו אמר נחזור ונחמי דילמא אנשינן כלום מן דחזר ויאבק איש עמו". למבואר למעלה שהיה תביעה על יעקב על חסרון מעשר, ומיכאל הכהן העליון בא לתבוע חלקו, יבואר שהרועה אמר לו שכל קרבנות של מעלה נולדים מקרבנות של מטה, ומאחר שיעקב לא הפריש מעשרו ולא הקריב קרבנותיו, הנה למעלה יש חסרון, ולכן עוררו על הענין שמא שכח כלום, וכל הצאן והגמלים של הרועה כולם מכח צאנו וגמליו של יעקב.

עוד שם "ורבנן אמרי לארכילסטים נדמה לו, לזה צאן ולזה צאן לזה גמלים ולזה גמלים, אמר לו העבר את שלי ואני אעביר את שלך, העביר המלאך את של אבינו יעקב כהרף עין, והיה אבינו יעקב מעביר וחוזר ומשכח, מעביר וחוזר ומשכח, כל הלילה". מבואר שהיה ההתאבקות בענין של יגיעה, אולי לשון ויאבק פירושו שהיה יעקב צריך לחזור וללכת, כי אבק מציין את ההליכה שהוא האבק אשר ברגלי המהלך. אלא שאיני יודע לבאר פשר הענין, מדוע הסכימו שכל אחד יעביר חלקו של האחר, ומה בא לבאר.

¹¹ אפשר להליץ, שזהו שאמר בלעם, מי מנה עפר יעקב ומספר את רובע ישראל וגו', שאמר בלעם שאין בעם ישראל מכח העפר, וגם בענין בעילתם הנה כולם קודש לה', ולכן יש גם הבדל במיתתם שהם יקומו לתחיית המתים, ולכן ביקש תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתו כמוהו, שגם גופם קדוש, ושוכן לבטח, וכמ"ש בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך, שכח התורה והקדושה בעם ישראל גורם שגם בשכבו בקבר וגם בקומו לתחיית המתים תשמור עליו, ודוק.

גם לדברי הת"י הנ"ל מבואר שהיה המאבק בויכוח דברים על שלא עישר, והיה צריך לעשר כל ממונו בשעה זו, ועסק בכך כל הלילה.

עוד במדרש שם, שהמלאך רצה להודיעו כחו והעלה אבוקה של אש עד לשמים, ואמר לו יעקב שאינו מתירא משום שכולו אש, וכדכתיב והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה (ובזה"ק שהמלאך נוריאל הוא כנגד יעקב, גם מלשון נורא וגם מלשון אש), זהו ויאבק מלשון אבוקה (רוקח), נמצא שהיה זה ויכוח על ענין האש, או אש של גיהנם שהגויים נידונים בו (ויש מהם שנעשים 'אבק' תחת רגלי הצדיקים), או ענין האש של הגלות וכח האומות.

אלא שכל המאבק לא הועיל, ולא יכל לו, כי היה יעקב בכחו הגדול במקומו, ותיקן כל מה שצריך לתקן, אבל נגע בכף ירכו. לפי המבואר בקדמונים נוכל להסביר, למ"ד שרו של עשו היה, הנה ביאר לו שגם אם בו עצמו אין לו נגיעה, ביוצאי ירכו יש לו נגיעה, או כביאור הראשונים שלא היו לו בנים עוד, או שיהיה לו שליטה בזרעו בדורו של שמד, או שנתבע על שנשא ב' אחיות ומתה רחל, ולכן צלע על ירכו האחת (למרות שחכמים אומרים שנגע בשניהם). גם למ"ד מיכאל היה, ניתן לבאר שרמז לו שלא יהיה קיום המקדש לדורות, אלא שיהיה זמנים שהם לילה של גלות, ואז תקע כף רגלו שמורה על המקדש, כי הכהנים כמלאכים העובדים בכף, אולם בבוקר יהיה אור הגאולה ואז יתקיים הענין בשלימותו. גם למ"ד גבריאל היה, נוכל לומר שביאר לו שיהיה זמנים שלאומות יהיה שלטון על ישראל ולא כפי הראוי שישראל שולטים באומות, אולם בבוא השמש של הגאולה, וכדכתיב כי שמש ומגן ה' אלקים (עיין מלבי"ם תהלים פד, יב), אז יהיה הענין בשלימותו.

ועוד יש ענינים רבים בענין מתבארים על פי השיטות הנ"ל, אולם כבר הארכתי די, ותן לחכם ויחכם עוד. אולם עוד רגע אדבר, שהנה אמרה התורה שעל כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה, ובראשונים כמה טעמים: 1. לזכרון הנס. 2. קנס שנתנו לו לילך לבד. 3. ע"ד שמתענין ביום שמת אביו, משום שהיה צער ליעקב. (4. משום שלא הוליד עוד, ואכן לא הוליד עוד). נראה לבאר, שהנה למ"ד ששרו של עשו היה, כבר ביארו הקדמונים שהנס היה משום שהרואה מלאך המות מיד מת, וכמו הרואה קטב מרירי שמיד מת. כאן ראה יעקב את המלאך ולא מת, ולזכרון הנס שיעקב שולט גם במלאך המות מציינים זאת באי אכילת גיד מת. למ"ד שגבריאל היה, הנה ההבדלה שבין ישראל לעמים היא בקדושה, וקדושת המאכלים אחת מהן, לכן קיבלו על עצמם מיד שלא לאכול חלק מבהמה כשרה, וזהו ע"ד שמתענים וכו', שמאחר שאביהם נצטער בענין זה להבדיל בין ישראל לעמים, מיד מבדילים בענין זה. למ"ד שמיכאל היה, הנה כבר דנו בגמ' האם גם לגבי אכילת מזבח אין מקריבים את גיד הנשה, אולם נוכל להסביר שזהו קנס על שנתנו לו להיות לבדו, כי הת"ח צריך שמירה והנהגה עליונה, ולכן לזכרון הענין אין אוכלים את גיד הנשה. (אולם יש מ"ד שמשום שלא הוליד עוד, והיה זה בחלקו של יוסף להוליד את אפרים ומנשה, וזה גרם הגלות וכל הצער הגדול שהיה ליעקב, נמצא שחסרון ההולדה הוא פגם לדורות, ולכן לא יאכלו את גיד הנשה לזכור החסרון הגדול שנגרם במה שנותר יעקב לבדו).

ועדיין צריך ביאור וביורור רב בהבנת הענין, ולקרוב קצת הדברים אם הועלתי, והיה זה חלקי.

שבת שלום ומבורך